

Herdenking 4 mei 2015

Anouchka van Miltenburg, Voorzitter Tweede Kamer der Staten-Generaal

Vandaag is het precies 70 jaar geleden dat ons land werd bevrijd. Generaties Nederlanders zijn opgegroeid in een land zonder oorlog. Maar de Tweede Wereldoorlog is nooit ver weg. Het is een blijvend onderdeel van onze geschiedenis, van ons collectief geheugen, en van veel persoonlijke familie verhalen. En die hoor je vaak níet meer uit de eerste hand, van de mensen die de oorlog zélf hebben meegemaakt, maar steeds vaker uit de overlevering.

Dat geldt voor een deel voor het verhaal dat ik vandaag aan u wil vertellen. Het is het verhaal van de hartsvriendin van mijn moeder, Ad Meijer, en het verhaal van haar vader. Een verhaal dat niet alleen gaat over verdriet en onzekerheid, maar ook over moed en doorzettingskracht. Ik vind het bijzonder, dat ze het met mij heeft gedeeld, en dat ze hier vandaag aanwezig is.

De vader van Ad was zeeman; kapitein Meijer. Hij was 47 jaar oud, toen marconisten in de vroege ochtend van 10 mei 1940 de code 'Ankie Laura' ontvingen. Hij en zijn bemanning wisten wat dat betekende. De oorlog was begonnen. De thuishaven zouden ze voorlopig niet meer zien. Op 6 juni 1940 kondigde Koningin Wilhelmina het Vaarplichtbesluit af. Met dit besluit werden alle zeevarenden van de koopvaardij gemilitariseerd. Er kwam een straf te staan op het niet gáán of blijven varen.

Dit verhaal staat niet op zichzelf. Het staat symbool voor duizenden verhalen, van al die zeelieden die in één keer frontsoldaat werden. In slechts een paar maanden tijd, veranderde hun hele wereld. Passagiersschepen als de Johan van Oldenbarnevelt, de Johan de Witt en de Nieuw Amsterdam werden grijs geschilderd. Hutten werden uitgebroken, restaurants verdwenen en op het dek werden kanonnen geplaatst. Koks, schoonmakers en *bellboys* werden verantwoordelijk voor het vervoeren van manschappen, materieel, voedsel en olie. Vaak zonder opleiding, op open zee, aan alle kanten omringd door gevaar. “The Merchant Navy faces not only the ordinary perils on the sea, but the sudden assaults of war from beneath the waters ór from the sky”, zei de Britse oorlogspremier Winston Churchill in 1941. Maar hoeveel schepen er ook werden getorpedeerd door Duitse onderzeeërs en gebombardeerd door vliegtuigen; hoe hoog de vlammen ook oplaaiden; hoe luid het geschreeuw van de verdrinkende mannen in het water ook klonk; kapitein Meijer mocht er niet op reageren. Zijn konvooi moest doorvaren. En dat moet onnoemelijk zwaar zijn geweest. De meest elementaire zeemansregel is dat je elkaar helpt op zee, juist omdat er in de wijde omtrek niemand anders is, die dat kan doen. Maar het gevaar van een stilliggend konvooi was eenvoudigweg te groot.

Al die jaren, tijdens al die reizen tussen Engeland en Amerika, was er geen contact met de thuisblijvers in bezet Nederland. Kapitein Meijer en zijn bemanning hoorden niets, behalve af en toe de berichten over de grote bombardementen.

Hij behoorde niet tot de gelukkigen, die via het Rode Kruis in Geneve een brief konden sturen; brieven die maximaal 25 woorden lang mochten zijn, en die maanden, soms zelfs jaren onderweg waren.

De onzekerheid voor Ad en haar moeder – dat balanceren tussen hoop en wanhoop – duurde nog lang. Want net als veel andere Nederlandse zeelieden moest haar vader eerst naar Azië, met de Amerikanen mee, om daar de oorlog voort te zetten. Pas in het najaar van 1945, na de capitulatie van Japan, zette kapitein Meijer weer voet op Nederlandse bodem. Zijn vrouw en dochten hadden niet lang daarvoor een pakketje van hem ontvangen, uit Amerika – het eerste teken van leven.

In Rotterdam, waar hij aan wal kwam, trof hij een ander Nederland dan hij had achtergelaten. En ook in zijn woonplaats Amsterdam was het straatbeeld onherkenbaar veranderd. Er waren diepe gaten geslagen in zijn persoonlijke omgeving. De verhalen die zijn geliefden, familie en vrienden met zich meedroegen, kende hij niet. Andersom wisten zij niet wat hij allemaal had gezien en doorstaan op zee. Maar hij was weer thuis.

Helaas had niet iedereen dat geluk. In totaal voeren er tussen 1940 en 1945 850 koopvaardijschepen over de zeeën; 421 van die schepen zonken; zo'n 3500 zeelieden kwamen daarbij om het leven, waaronder 2100 Nederlanders. Van hen zijn er 2085 opgenomen in de Erelijst voor Gevallen, die vandaag open ligt bij het hoofdstuk 'Koopvaardij'.

De strijd die de koopvaardij leverde, gebeurde uit het zicht, letterlijk buiten ons blikveld. Maar wát was de koopvaardij een belangrijke schakel in de herovering van onze vrijheid. Zonder de bijna 300.000 kust- en lange afstandskonvoeien, hadden de geallieerde strijdkrachten niet kunnen opereren. Het waren de schepen – ook de Nederlandse vrachtschepen en tankers, passagiersschepen, sleepboten en kustvaarders – die de mensen en het materieel naar Europa brachten.

En op die schepen klonk vaak een zeemanslied, waarvan ik een paar regels voorlees:

*‘Wij varen voort
Met onze koopvaardij
Tot Nederland weer vrij is
Tot de vijand is verslagen
Tot wij naar huis kunnen gaan’*

De weemoed die spreekt uit déze regels, zullen militairen overal ter wereld herkennen. Binnen Nederlandse grenzen mag er dan al 70 jaar geen oorlog meer zijn; in het buitenland is én wordt er sindsdien nog altijd gestreden voor vrede en vrijheid. Nederland vervult daarin een belangrijke rol. Op land, in de lucht én op zee. En ook dáár staan wij vandaag – zoals ieder jaar op 4 mei – bij stil.

Bij al die Nederlandse burgers en militairen, die in het Koninkrijk der Nederlanden of waar ook ter wereld zijn omgekomen; tijdens de Tweede Wereldoorlog, in andere oorlogssituaties of bij vredesoperaties. Hier bij de Erelijst voor Gevallen, herdenken wij iedereen die naar huis wilde, maar niet thuis is gekomen.